

С. 50-60.

9. Советский энциклопедический словарь. - М. : Советская энциклопедия, 1980. - 1600 с.

10. Сухих С. А. Черты языковой личности / С. А. Сухих // Прагматика этноспецифического дискурса : Материалы симпозиума. - Бэлць, 1990. - С. 105-106.

11. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм ; [пер. с англ.]. - М. : Прогресс, 1995. - 256 с.

12. Седов К. Ф. Языковая личность в аспекте психолингвистической кофликтологии /К. Седов. - Режим доступу: <http://www.dialog-21.ru/materials/archive.asp?id=7379&vol=6077&y=2002>.

13. Asimov I. The Caves of Steel / I. Asimov. - L. : Harpin Collins Publishers, 1997. - 162 p.

14. Asimov I. The Naked Sun / I. Asimov. - L. : Harpin Collins Publishers, 1996. - 186 p.

15. Grisham J. The Firm / J. Grisham. - UK : Arrow Edition, 1993. - 420 p.

16. Maugham W.S. The Moon and Sixpence / W. Maugham // Far and Wide. - V. 1 - L. : The Companion Book Club, 1955. - 300 p.

17. Peart J. Yankee Bride. Rebel Bride / J. Peart. - USA : Zondervan Books, 1990. - 276 p.

18. Priestley J. B. Angel Pavement. / J. B. Priestley. - Moscow : Progress Publishers, 1974. - 503 p.

Стаття надійшла до редакції 19 травня 2010 року.

УДК 81'25

*Людмила Загородня
(Тернопіль)*

АНАФОРИЧНА ФУНКЦІЯ АНГЛІЙСЬКОГО ОЗНАЧЕНОГО АРТИКЛЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

*Стаття присвячена дослідженню та аналізу прийомів
перекладу анафоричного значення англійського означеного артикля*

українською мовою. У статті зазначається, що анафорична функція означеного артикля може передаватися за допомогою вказівних, присвійних займенників, означального займенника "всі" / "усі", а також певних прикметників.

Ключові слова: означений артикль, вказівні займенники, присвійні займенники, означальний займенник "всі" / "усі", анафорична структура, асоціативна анафора, антецедент, корелят.

Статья посвящена исследованию и анализу приёмов перевода анафорического значения английского определительного артикля на украинский язык. Отмечается, что анафорическая функция определительного артикля может передаваться с помощью указательных, притяжательных, местоимений, определённого местоимения "все", а также определённых имен прилагательных.

Ключевые слова: определённый артикль, указательные местоимения, притяжательные местоимения, определительное местоимение "все", анафорическая структура, ассоциативная анафора, антецедент, коррелят.

The article investigates and analyses the ways of translation of the English definite article used in the anaphoric function into the Ukrainian language. The anaphoric function of the definite article can be rendered into Ukrainian by means of demonstrative, possessive pronouns, indefinite pronoun and some adjectives.

Key words: the definite article, demonstrative pronouns, possessive pronouns, the indefinite pronoun "vsi / yci" (all), anaphoric structure, associative anaphora, an antecedent, a correlative.

Постановка проблеми. Синтаксис тексту - один з найбільш молодих розділів граматики. Протягом багатьох років граматики досліджували речення та словосполучення як складову частину речення, а текст, насамперед, був і залишається предметом вивчення стилістики, риторики, літературознавства з позиції тих прийомів, які використовує автор тексту для досягнення бажаного впливу на читача чи слухача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте деякі лінгвістичні аспекти тексту вивчалися і граматистами, так,

наприклад, текстові функції англійського означеного артикля описані в роботі Є. Барабаш [2]. У згаданій праці зазначено, що речення не є найбільшою граматично організованою мовною одиницею. Речення об'єднуються спільною темою і організовуються у мовленні згідно з комунікативними цілями в конкретній ситуації спілкування. Тому використання таких мовних одиниць, як артиклі, не може бути пояснено без урахування широкого текстового оточення, оскільки вони є одним із засобів вираження анафоричних і катафоричних відношень як проявів зв'язності тексту. У зв'язку із цим урахування текстових функцій англійського артикля є особливо актуальним при перекладі українською мовою. Вивченням прийомів перекладу артиклів займалося багато науковців [8; 9; 11; 14], проте питанню перекладу цієї частини мови з позиції її текстових функцій присвячено недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Мета статті - дослідити та проаналізувати прийоми передачі анафоричної функції англійського означеного артикля українською мовою; а також виявити чинники, що зумовлюють використання цих прийомів у тексті цільової мови.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо, що анафоричний зв'язок здійснюється між двома елементами анафоричної структури: антецедентом і корелюючим словом, або корелятом, який співвідноситься з антецедентом і відсилає до нього. Іншими словами, анафоричне використання означеного артикля передбачає вказівку на об'єкт, що згадувався у попередньому висловлюванні.

Найпростішим прийомом передачі анафоричного значення означеного артикля українською мовою є нульовий переклад, при застосуванні якого у процесі перекладу артикль пропускається. Згаданий прийом перекладу застосовується тоді, коли між двома елементами анафоричної структури встановлюється сильна ідентифікація, тобто корелят ідентифікує об'єкт, який ніби "впливає із ситуації" [4, с. 176]. Наприклад, у наведеному нижче українському перекладі англійського висловлювання означений артикль у складі кореляту *the policeman* не перекладається, оскільки індивідуалізація особи, позначеної цим іменником, у перекладі здійснюється за допомогою самого контексту: "...when he came upon another policeman lounging grandly in front of a transplendent theatre he caught at the immediate

straw of 'disorderly conduct'... He danced, howled, raved and otherwise disturbed the welkin. The policeman twirled his club, turned his back to Soapy... [16, с. 35]" - "...Полісмен покрутив кийка, одвернувся від Сопі... [3, с. 33]".

Проте в деяких випадках анафоричне значення означеного артикля потребує компенсації у процесі перекладу. Одним з найпростіших компенсуючих прийомів є функціональна заміна безеквівалентної форми іншою граматичною формою цільової мови, що є близькою за функціонально-змістовими характеристиками до вихідної одиниці [5, с. 20]. Серед морфологічних категорій української мови, здатних компенсувати значення англійського артикля у перекладі, мовознавці, насамперед, виокремлюють займенники різних розрядів, зокрема функціонально подібними до англійського означеного артикля вважають українські вказівні займенники "цей", "той", "такий", присвійні займенники, означальний займенник "усі" / "всі" [9, с. 210, с. 11, с. 106, с. 14, с. 70], а також прикметники "зазначений", "згаданий", "відповідний", "умовлений" тощо [8, с. 175].

Використання вказівних займенників "цей", "той" при перекладі англійського означеного артикля українською мовою в анафоричних структурах зумовлене необхідністю сильної ідентифікації корелята в тексті цільової мови. Українські вказівні займенники у таких випадках виконують функцію сильної ідентифікації об'єкта [4, с. 175] і є обов'язковими, оскільки їхня відсутність у тексті перекладу зумовлює розрив контекстуальних зв'язків, зокрема розрив зв'язку між іменником і його референтом. Необхідність сильної ідентифікації англійського корелята в тексті цільової мови зумовлюється лексичними чинниками, а саме приналежністю українського перекладацького відповідника англійського корелята до іменників так званої "неповної семантики", тобто іменників на позначення узагальнених назв подій, дій, станів, явищ дійсності тощо. Згадані іменники української мови нездатні однозначно ідентифікувати об'єкт, оскільки вони характеризуються найменшим ступенем індивідуалізації предмета в межах свого семантичного значення. Тому в анафоричних структурах вони потребують сильної

ідентифікації [4, с. 179]. У зв'язку із цим англійський корелят, виражений іменником "неповної семантики", в українському перекладі оформляється вказівним займенником, наприклад: "A very thin and very agile person may, by observing his reflection in a rapid sequence of longitudinal strips, obtain a fairly accurate conception of his looks. Della, being slender, had mastered the art [16, с. 2]" - "...Делла була струнка, і її пощастило опанувати це мистецтво [3, с. 6]".

Використання українських вказівних займенників у функції сильної ідентифікації об'єкта при перекладі англійського корелята простежується у випадку скорочення семантичних ознак корелюючого слова у порівнянні з антецедентом і зумовлене необхідністю його виокремлення та ідентифікації. Наприклад: "Clementina," she explained, "insisted upon a Welsh rabbit after her lesson... In serving the rabbit she spilled a great lot of it, boiling hot, over my hand and wrist [16, с. 24]" - "Клементина хотіла, щоб я після уроку покуштувала валлійські грінки... Готуючи ці грінки, вона ненароком хлюпнула гарячим розтопленим сиром мені на руку [3, с. 26 - 27]".

Необхідність сильної ідентифікації англійського корелята в українському перекладі може бути зумовлена і синтаксичними чинниками. Збереження рематичного вживання англійського корелюючого слова у процесі перекладу (див. нижче приклад 1) або перенесення корелята з позиції теми у позицію реми (див. нижче приклад 2) зумовлює вживання вказівних займенників при перекладі означеного артикля. Згаданий прийом перекладу використовується з метою підкреслити, що іменник, який займає позицію реми, позначає згадуваний раніше об'єкт. Наприклад: 1. "Pablo had surrounded it in the dark, cut the telephone wires, placed dynamite under one wall and called on the guardia civil to surrender. They would not. And at daylight he blew the wall open [15, с. 132]" - "...І на світанку він підірвав цю стіну [13, с. 227]"; 2. "There might be little food in the land, but there was always colour. The deep blue shadows sat permanently on the mountain-slopes, the sea was peacock-green... The land was stormy with colour [6, с. 186]" - "...Барви так і буяли на цій землі [7, с. 156]".

У деяких випадках при передачі анафоричної функції означеного артикля, що оформляє корелят, ужитий у числовій формі множини, простежується використання означального займенника "усі" / "всі"

у поєднанні із вказівним, що є факультативним прийомом перекладу, який використовується для створення різних стилістичних ефектів у тексті перекладу, наприклад: "Promise if there is ever any need that thou wilt shoot me," - "Sure" Robert Jordan said. "I promise"... You forget all this, he thought. You forget about the beauties of a civil war when you keep your mind too much on your work [15, с. 203] " - "...забуваєш про всі ці принади громадянської війни... [13, с. 282] ".

У функції сильної ідентифікації об'єкта при перекладі означеного артикля у складі корелята можуть використовуватися й інші лексичні одиниці, які виступають контекстуальними синонімами до вказівних займенників "цей", "той", це, наприклад, означальний займенник "усі" / "всі", прикметники "зазначений", "згаданий", "відповідний", "умовлений" тощо. Наприклад: 1. "In the next morning's paper I saw a little news item, and the last sentence of it may help you (as it helped me) to weld the incidents together [16, с. 20] " - "На другий день у ранковій газеті я побачив маленьку замітку, і її останні слова, можливо, допоможуть вам (як допомогли мені) зв'язати всі події [3, с. 22] "; 2. "We've been layin' pipes for the gateway for two weeks... We've agreed on to-night... But it's five hours yet till the time... [16, с. 43] " - "...Але до умовленого часу ще цілих п'ять годин... [3, с. 36] ".

Анафорична функція означеного артикля може передаватися і за допомогою вказівного займенника "такий". Згаданий прийом перекладу простежується у випадках, коли йдеться про нематеріальні об'єкти, щодо яких не можна провести чіткого розмежування між тотожністю і подібністю. Такі категорії, як думка, ідея, намір, підозра, ідентифікуються за своїм змістом, у той час вони належать різним особам, тобто входять у різні психологічні сфери та системи, і тому не можуть вважатися цілковито тотожними. Так, наприклад, намір придбати будинок може виникнути у багатьох осіб, проте не можна з певністю стверджувати, що це один і той самий намір. Субстанціальна (матеріальна) тотожність і тотожність "ідеальна" різняться. Тому в анафоричній структурі У мене є підозра, що хлопчик обманює - Така (ця) підозра є і у мене у складі кореляту можна вжити обидва вказівних займенника - "цей" і "такий". Проте у висловлюванні У мене є чудовий сад - Такий сад є і у мене

вживання займенника "цей" замість "такий" є неможливим [1, с. 23], оскільки йдеться про подібність матеріальних об'єктів, а не їхню тотожність. Таким чином, у випадках, коли елементи анафоричної структури позначають об'єкти ідеальної сфери буття, означений артикль у складі корелята може перекладатися вказівними займенниками "цей", "той" або "такий", наприклад: "It was hardly the word I would have used to describe our celebrations so far... [6, с. 41]" - "Навряд чи я вжив би таке (це - З.Л.) слово щодо нашого невеселого свята... [7, с. 36]".

Проте якщо в реченні тексту оригіналу акцентується увага на тотожності чи подібності ідеальних об'єктів, то при перекладі означеного артикля українською мовою перевага надається відповідно займеннику "цей" / "той" або "такий". Для порівняння: 1. "You will have to take death as an aspirin" But he did not make the joke aloud [15, с. 336]" - "...Але вголос він цього жарту не вимовив [13, с. 382]"; 2. "Don't call me Don Roberto" - "It is a joke. Here we say Don Pablo for a joke. As we say Senorita Maria for a joke" - "I don't joke that way," Robert Jordan said. "In the joking commences a rottenness [15, с. 98]" - "...З таких жартів починається гнилизна [13, с. 200]".

Ще одним засобом передачі анафоричного значення означеного артикля в англо-українському перекладі є вживання присвійних займенників у власне присвійному та присвійно-відносному значеннях як субститутів вказівних. Уживання присвійних займенників зумовлене тим, що в певних випадках вони надають перекладеному реченню більшої виразності і чіткості, краще ідентифікують предмет чи особу, ніж вказівні.

У власне присвійному значенні українські присвійні займенники використовуються при перекладі означеного артикля у складі корелюючого елемента на позначення частин тіла, конкретних предметів особистого користування, майна. Наприклад: 1. "Up the carpeted ladder she crawled at last and opened the door of the skylight room [16, с. 19]" - "Нарешті вона доплентала по вкритих доріжкою крутих сходах до горища і відчинила двері своєї кімнати [3, с. 20]"; 2. "Beautiful combs, pure tortoiseshell, with jewelled rims - just the shade to wear in the beautiful vanished hair [16, с. 5]" - "Чудові гребінці, справжні

черепяхові, прикрашені по краях дрібними коштовними каменями, і саме того відтінку, що пасував би до її волосся [3, с. 9] ".

У присвійно-відносному значенні присвійні займенники вказують на ознаки, що виявляються через різні відношення між особами і предметами (родинні, територіальні, професійні, керівні тощо) [12, с. 41]. Наприклад: 1. "Had the captain never slipped up once, in his youth or in his cups... [6, с. 22] " - "Невже наш капітан ні разу за все своє життя не спіткнувся - замолоду чи під чаркою... [7, с. 20]"; 2. "All depends now on the servants [6; 110] " - "Тепер усе залежатиме від моєї обслуги [7, с. 92] ".

Якщо український відповідник англійського корелята належить до віддієслівних іменників на позначення опредмеченої дії суб'єкта, то в перекладі також простежується використання присвійних займенників у присвійно-відносному значенні. Присвійні займенники в таких випадках вказують на ознаку за діячем і співвідносні з родовим відмінком суб'єкта чи родовим носія ознаки [12, с. 41], іншими словами, присвійні займенники у таких випадках указують як на саму дію, так і на її виконавця. Наприклад: "He was so made that he could work only with understanding. He could not work blindly, in the dark, ignorant of what he was producing and trusting to chance and the star of his genius that the effect produced should be right and fine... Otherwise the effort was doomed to failure [17, с. 216]" - "...Інакше його спроби були приречені на невдачу [10, с. 166] ".

Якщо індивідуалізація корелята здійснюється за допомогою контексту, то вживання присвійного займенника при перекладі означеного артикля є факультативним прийомом перекладу. Згаданий займенник у такому випадку вносить у перекладене речення додаткову (уже відому з попереднього контексту) інформацію про об'єкт, тобто про його приналежність певній особі чи його відношення щодо інших предметів. Наприклад: "Ambulance call to 49," he said briefly. "What's the trouble?" - "Oh yes, doctor," sniffed Mrs. Parker, as though her trouble that there should be trouble in the house was the greater [16, с. 20] " - "Так, так, докторе, - зітхнула місіс Паркер, ніби вона найбільше непокоїлася, що у її домі трапилося нещастя [3, с. 20] ".

Використання присвійних займенників також простежується при перекладі корелята у складі так званої "асоціативної анафори" [2, с. 10-11]. Суть згаданого типу анафоричних відношень полягає в тому, що елементи анафоричної структури поєднані не співвіднесеністю з одним і тим самим номінатом, а відношенням асоціації. Найбільш поширеними в тексті є асоціативні відношення, побудовані за принципом загальне - одиничне, тобто ціле - його частина (частини), предмет - його властивість тощо. Наприклад, у висловлюванні "Your box arrived all right. It's in your room" ... Joe sat on the bed while Martin unpacked [17] "антецедентом виступає іменникова група your room, а корелятом - the bed. При перекладі корелюючого елемента українською мовою вжитий присвійний займенник: "Поки Мартін розпаковував речі, він сидів на його ліжку [10]".

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, зазначаємо, у випадках, коли між двома елементами анафоричної структури встановлюється сильна ідентифікація, то при передачі анафоричного значення англійського означеного артикля українською мовою використовується нульовий переклад. Застосування компенсуючих прийомів у процесі перекладу артикля зумовлене необхідністю сильної ідентифікації корелюючого елемента в тексті цільової мови. Анафорична функція англійського означеного артикля може передаватися за допомогою вказівних займенників "цей", "той", "такий", присвійних займенників, означального займенника "усі" / "всі", а також прикметників, які використовуються в українському перекладі як контекстуальні синоніми до займенників "цей", "той". Уживання згаданих лексичних одиниць під час перекладу є обов'язковим, оскільки їхня відсутність зумовлює розрив контекстуальних зв'язків.

Серед перспективних напрямків подальших досліджень можна зазначити дослідження та аналіз засобів передачі катафоричного значення англійських означеного та неозначеного артиклів українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Русское предложение. Бытийный тип: структура и значение / Н. Д. Арутюнова, Е. Н. Ширяев. - М. : Русский

язык, 1983. - 198 с.

2. Барабаш Е. В. Анафорическое и катафорическое употребление определенного артикля (на материале английского языка) : Автореф. дис. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Е. В. Барабаш. - М., 1982. - 24 с.

3. Генрі О. Останній листок : [оповідання] / Генрі О. ; [пер. з англ. М. Дмитренка, Ю. Іванова, О. Логвиненка, В. Мусієнка, М. Рядової, Т. Тихонової, М. Тупала]. - К. : Молодь, 1983. - 224 с.

4. Головачева А. В. Идентификация и индивидуализация в анафорических структурах // Категория определенности - неопределенности в славянских и балканских языках : [статті] / А. В. Головачева. - М. : Наука, 1979. - С. 175 - 203.

5. Граматичні проблеми перекладу: конспект лекцій та дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей / [укл. Г.Г. Вахнік]. - Черкаси : ЧІТІ, 2001. - 84 с.

6. Грін Г. Комедіанти : [роман] / Грехам Грін. - М. : Менеджер, 2003. - 336 с.

7. Грін Г. Комедіанти : [роман] / Грехам Грін ; [пер. з англ. П. Шарандака]. - К. : Радянський письменник, 1969. - 270 с. - (Першотвір).

8. Гуськова Т. И. Трудности перевода общественно-политического текста с английского языка на русский : [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Т. И. Гуськова, Г. М. Зиборова. - М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000. - 228 с.

9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Ілько Вакулович Корунець. - Вінниця : Нова Книга, 2003. - 448 с.

10. Лондон Д. Мартін Іден : [роман] / Джек Лондон ; [пер. з англ. М. Рядової]. - К. : Молодь, 1973. - 336 с.

11. Олікова М. О. Теорія і практика перекладу : [навч. пос. для студ. вищ. навч. закл.] / М. О. Олікова. - Луцьк : Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2000. - 170 с.

12. Сич В. Ф. Присвійні займенники / В. Ф. Сич // Українська мова і література в школі. - 1982. - № 2. - С. 39-43.

13. Хемінгуей Е. Фієста ; По кому подзвін : [романи] / Ернест Хемінгуей ; [пер. з англ. М. Пінчевського]. - К. : Вища школа, 1985. - 520 с.

14. Gudmanyana A. G. Basics of Translation Theory: Lecture Synopsis / A. G. Gudmanyana, G. I. Sydoruk. - Kyiv : National Aviation University, 2005. - 96 p.

15. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls : [роман] / Ernest Hemingway. - Moscow : Progress Publishers, 1981. - 560 p. - (Першотвір).

16. Henry O. 100 Selected Stories : [оповідання] / Henry O. - Chatham : Wordsworth Edition Limited, 1995. - 740 p. - (Першотвір).

17. London J. Martin Eden : [роман] / Jack London. - Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1953. - 434 p. - (Першотвір).

Стаття надійшла до редакції 21 травня 2010 року.

УДК 821.161.2-14.09

Іванна Заремська
(Глухів)

ПОЕТИКА ФІЛОСОФСЬКОЇ ЛІРИКИ ЛІНИ КОСТЕНКО: ХУДОЖНЄ ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ "ЧАС"

У статті розглядаються деякі теоретичні питання мовної картини світу. Наукове дослідження розкриває особливості сприйняття часових відношень Ліною Костенко та їх концептуалізацію у філософській ліриці української поетеси.

Ключові слова: лінгвокультурема, мовна картина світу, мова-пізнання, мовні форми.

В статье рассматриваются некоторые теоретические вопросы языковой картины мира. Научное исследование раскрывает особенности восприятия временных отношений Линой Костенко, а также их концептуализацию в философской лирике украинской поэтессы.

Ключевые слова: лингвокультурема, языковая картина мира, язык-познание, языковые формы.